

предложений. Таким образом, исследуемый нами роман У. М.Теккерея «Ярмарка тщеславия» является наглядным примером неординарности его создателя, умело сочетающего в своей работе всевозможные диалогические тактики для того, чтобы его контакт с аудиторией был тесным, творческим и плодотворным.

Литература

1. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. – М., 1975. – 450 с.
2. Ильин И.И. Между структурой и читателем: Теоретические аспекты коммуникативного изучения литературы // Теории, школы, концепции. – М., 1985. – 250 с.
3. Тюпа В.И. Нарратология как аналитика повествовательного дискурса («Архиерей» А.П.Чехова). – Тверь: Твер. гос. ун-т, 2001. – С. 54-58
4. Плеханова Т.Ф. Текст как диалог. – Мн.: МГЛУ, 2002. – 253 с.
- Thackeray W.M. Vanity Fair. – Penguin Popular Classics, 1994. – 672 p.

Майстренко Я. В.

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВІДНОШЕННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ У ВИСЛОВЛЕННЯХ УКРАЇНСЬКОЇ І АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Сучасне мовознавство відзначається пошуканням прагматичних досліджень [3; 7; 8; 9].

Відношення ідентифікації належать до таких мовних явищ, адекватний опис яких неможливий без урахування "комунікативної ситуації, де одночасно присутні і мовець, і текст, і смисл" [7, с.100]. Це мовне явище привертало увагу англійських (П. Стросон, К. С. Доннеллан, Л. Лінський, Дж.Р. Сьорл), німецьких (Д. Вайс), російських (Н. Д. Арутюнова, О. В Падучева, А.Д. Шмельов) та українських (І. В. Вихованець, П. С. Дудик, С. Я. Ермоленко) лінгвістів. П. Стросон першим встановив залежність референції від комунікативної структури висловлювання [9]. Н.Д.Арутюнова в своїх наукових працях охарактеризувала реалізацію відношення ідентифікації на рівні простого речення [1; 2]. О.В.Падучева розглядала комунікативну структуру референтних висловів, звертаючи увагу на контрастний наголос та актуальне членування речень з відношенням ідентифікації, пропонуючи для аналізу використовувати терміни "зсунута рема" і "підкреслена тема" [7]. Д.Вайс порушує питання про використання понять "ідентифікація" ("ототожнення") і похідних від них, а також показує співвідношення речень з відношенням ідентифікації з преференціальним членуванням [4].

Конструкції з відношенням ідентифікації на зразок *Він [Платон] до Наталки поїхав*, – уточнив Васько, – до тієї, що на карточці... (художній стиль) згадуються і у працях І. В. Вихованця, П. С. Дудика, С. Я. Ермоленко, С.В.Ломакович, М.Й.Олексіюк, однак предметом спеціального дослідження в україністиці вони не були.

Слід зазначити: "сутність речень з відношенням ідентифікації полягає в тому, що вони повідомляють адресату (слухачу) про те, що висловлення X, референт якого є йому ще невідомим (принаймні так вважає мовець), може змінюватися на висловлення Y, референт якого передбачається відомим" [4, с.437]. Чи не одним з найголовніших є питання, за допомогою яких засобів адресат виділяє з кола доступного його знанням та сприйняттю особу або предмет, про який йде мова. У зв'язку з тим, що проблема відношення ідентифікації, незважаючи на теоретичні здобутки її вивчення на матеріалі різних мов, залишається однією з найбільш дискусійних, метою роботи визначено порівняльний аналіз засобів вираження цього відношення в українській та англійській мовах. Для досягнення мети в роботі реалізуються такі завдання: проаналізувати засоби вираження відношення ідентифікації; дослідити роль лексичного наповнення синтаксичних позицій у складі головної та підрядної частин як засобу творення семантики висловлення.

Засоби вираження відношення ідентифікації можуть бути "мовними", тобто граматичними (артиклі, займенники, позиція в реченні) і лексичними, а також "немовними" (ситуативними – наголос, тема – рематичне членування). Крім того, ідентифікація може бути встановлена без звернення до значення, а прямою вказівкою на необхідний предмет (жестом).

Одним із основних засобів вираження відношення ідентифікації є тема-рематичне членування і порядок слів. У досліджуваних реченнях рема позначає нове, тобто те, що лише вводиться в поле зору, але при цьому "це нове" повинно бути відомим з минулого досвіду – інакше не буде ніякої ідентифікації, а тема – невідомим, інакше немає потреби в ідентифікації [1]. Це відбувається внаслідок зсунутої реми та підкресленої теми. Рема – це компонент, що включає слово з головним фразовим наголосом. При нормальній, не емфатичній, будові речення рема – це кінцева група. Речення зі зсунутою ремою виникають внаслідок перетворення зсуву реми, тобто деяке слово або група слів набуває контрастний фразовий наголос і переходить в кінець речення, стаючи його зсунутою ремою, а залишок переноситься на початок із внутрішньою перестановкою слів, як правило, одержуючи другорядний фразовий наголос (висхідний) [7]. Так, речення *Купив квіти Михайло* виходить внаслідок зсуву реми зі слова *купив* на слово *Михайло* в реченні *Михайло квіти купив* (розмовний стиль). Рема, що є групою підмета або додатку, як правило, зсунута; нормальна ж рема є групою присудка. В англійській мові з прямим порядком слів речення, у яких наголос падає на референтну назву, перебудовуються за моделлю тотожних речень, наприклад: *He who murdered the old women was John* (художній стиль) – *John was who murdered the old women*.

Підкреслена тема є актуальною за умови, коли мовець хоче відзначити, що в попередньому контексті йшлося про декілька різних об'єктів, а в даному реченні в центрі уваги опиняється один з них, наприклад: *На кожній руці в нього [чабана] по годиннику, один спішить, другий відстає, так він поглядає на той, що спішить, по ньому пасе...* (художній стиль);

– Там у нього [Мостового] ... дівчина. Вона виїхала, а він за нею. Молодий, знає... любов.

– Це *та, що втекла з технікуму?* – *ститав Шаблій.* – *Галина Гайворон, сестра Платона?* (художній стиль).

Іншим засобом вираження відношення ідентифікації є наголос (емфатичний, логічний, контрастний) [7, с.107]. Р.Хаверг підкреслює, що цей контраст – контраст парадигматичний [14]. При цьому члени парадигми можуть бути перераховані в тому ж контексті або відомими з загального фонду знань, або з конституції. Наприклад: *Петру сподобалась Віра* (тобто інші не сподобались) пор.: *Петру сподобалась Віра* (а іншим не сподобалась).

Слід підкреслити, що контрастний наголос обов'язково виділяє предмет з відомого нам набору. За визначенням С.Куно, "використання в реченні контрастної теми передбачає, що те, про що повідомляється в іншій частині речення, не буде вірним для інших членів більшості... Контрастні теми вводяться, коли та більшість, з якої береться кожна тема, являє собою стару і передбачувану інформацію" (old predictable information) [11, с.119-120]. Наприклад:

– *Among John, Bill and Tom, who teaches high school?*

– *John does* (художній стиль).

А.Шведек теж вказує на той факт, що якщо нашарувати на будь-який з елементів емфатичний наголос, то виникає контраст, але референтність залишається [12].

Серед лексичних засобів вираження відношення ідентифікації варто назвати слова з видільно-обмеженим значенням, які використовуються як в українській, так і англійській мові: *саме, лише, навіть, це* (укр. мова) [7, с.110], *just, only, merely, same* (англ. мова), як-от:

Анна

– *А що важкого єсть у вашім серці?*

Дон Жуан

– *О, сеньйорито, сеє може знати лиш та, що візьме тее серце в ручку*

(художній стиль); *Ми мусимо виконувати всі накази нашого повелителя. Навіть той, що його недавно привіз розвідник Паакер, ми теж маємо виконати...*(художній стиль); *He is just the man I am looking for* (розмовний стиль).

Одним із широкоживаних граматичних засобів представлення відношення ідентифікації в англійській мові є артикль *the*, наприклад, в реченні *The restriction on the change of quantum number in a transition is the selection rule for the rigid rotator* (науковий стиль) означений артикль при предикативному члені означає "той самий" (тобто те саме відоме правило вибору). Означений артикль вказує на певну особу або предмет й тим самим виділяє їх з класу, до якого належать, тобто ідентифікує, як-от: *The doctor examined John* (художній стиль). Наявність означеного артикля перед словом *doctor* свідчить про те, що йдеться про лікаря, якого викликали, або до якого Джон звертався, або про якого перед цим щось говорилося, тобто конкретну особу. Однак, В.Є.Шевякова наголошує, що означений артикль не завжди вказує на конкретну особу або предмет [10], пор.: *The lion was my friend* (*лев був моїм товаришем*) та *The lion is a carnivorous animal* (*лев – хижак*). У першому прикладі означений артикль є додатковим уточненням у тексті і вказує на певного лева, а в іншому – використання артикля підкреслює, що маються на увазі всі об'єкти даного роду незалежно від ситуації.

Означений артикль слугує засобом ідентифікації в таких випадках [6]:

1. коли з ситуації або контексту зрозуміло, про яку особу або предмет йде мова, наприклад: *Please, close the window* (мова йде про вікно, відчинене в даний момент); *Where is the key?*(тобто ключ від певних дверей, певного столу тощо); *Put your book on the shelf* (мається на увазі єдина полка в кімнаті або та, на якій звичайно лежить ця книга).

2. коли особа або предмет, названі раніше, знову згадуються в розмові або тексті, як-от: *When I entered the room I saw a man standing at the window. The man was very old* (художній стиль); *Once there lived an old doctor in a small town. The doctor was known to everybody in the town as very kind man* (художній стиль).

В українській мові артикль *the* відповідають вказівні займенники *той, цей*, пор. *I see a dog. The dog is black* (англ. мова; розмовний стиль) – *Я бачу собаку. Той собака чорний* (укр. мова).

Також за допомогою препозиції артикля *the* відбувається введення рестриктивного підрядного складнопідрядного речення. Саме артикль сигналізує про намір мовця використати розряд предметів, що позначені іменною групою, і повинен розглядатися як функція обмежувального підрядного, віднесеного до назви. Обмежувальні підрядні виводяться з контексту і стають метою пошуку предмету мови, наприклад: *The house in which we live is in the centre of the town* (підрядне означальне речення *in which we live* – обмежувальне; воно визначає, про який саме будинок говориться в цьому реченні); *This is the man about whom we spoke yesterday* (художній стиль); *The letter that I received from him yesterday is very important* (художній стиль); *The vessels which arrived at the port yesterday were built in Russia* (художній стиль).

3. Вендлер вважає, що речення з відношенням ідентифікації (так він називає речення з обмежувальними підрядними) завжди можна трансформувати в буттєві речення, як-от: *I see a house – There is a house I see; A boy had dinner with me – There is a boy who had dinner with me* [13, с.64].

В українській мові складнопідрядним реченням з обмежувальним підрядним відповідають присубстантивно-означальні речення, в головній частині яких при опорному слові виступає антецедент *той*, що має видільно – індивідуалізуюче значення, наприклад:

Річард (до Едіми)

– *Та хоч би в тій книзі, що ти в руках держиш. Я прочитав уважно притчу...* (художній стиль).

Обов'язковою умовою існування відношення ідентифікації є контекст. Зіставлення функцій вказівного займенника та означеного артикля в анафоричних структурах англійської мови відбувається у таких контекстах [5]:

1) контексти, в яких повтор обов'язково супроводжується вказівним займенником, наприклад: *I am going to call on him at five o'clock. I hope he will come home by that time* (розмовний стиль). У цих контекстах ідентифікація обов'язкова. Якщо опустити вказівний займенник або замінити його на артикль, то це призведе до розриву контекстуальних зв'язків, а, відповідно, й до розриву зв'язку між іменем та його референтом. Це

передусім стосується займенника *this* зі словом *country*, що використовується щодо країни, в якій знаходиться мовець або автор, пор.: *The export of coal from this country decreased last year* (зі статті в англійській газеті) – *Експорт вугілля з Англії зменшився минулого року*; *The import of coal into this country decreased last year* (із повідомлення кореспондента з Голландії) – *Імпорт вугілля до Голландії зменшився минулого року*. Функція вказівного займенника може бути названа в цьому випадку функцією сильної ідентифікації.

2) контексти, в яких займенник й артикль взаємозамінні. У цих контекстах кореферентність антецедента та повтору у більшості випадків буває обумовлена спільністю конотативних ознак, і повтор, як правило, сам в змозі ідентифікувати об'єкт. У таких контекстах використовується як артикль, так і вказівний займенник – в залежності від інтенції відправника, який бажає підкреслити або об'єкт, єдино можливий в даній ситуації, або об'єкт, згаданий вище, як-от: *The price of tin is higher than that of copper (that = the price)* (науковий стиль); *Do you see the white house at the end of the street? My brother lives in that (= the) house* (розмовний стиль); *He showed me his new dictionary yesterday. He bought that (= the) dictionary in Kyiv* (розмовний стиль). Функцію вказівного займенника можна назвати функцією слабкої ідентифікації.

3) контексти, в яких використовується лише артикль. У контекстах цього типу ім'я, використане в повторі, здатне само ідентифікувати об'єкт безпосередньо зверненням до смислу, до референту, наприклад: *The Petrovs arrived from Leningrad yesterday* (розмовний стиль).

В українській мові відношення ідентифікації, за Н.Д.Арутюновою, відбувається в "контексті життя" та в "контексті мови, дискурсу" [2, с.14]. У "контексті життя" об'єкт, даний в безпосередньому спостереженні, ідентифікується з об'єктом, що існує в нашій пам'яті, тобто зіставляються враження від різних об'єктів і, якщо вони співпадають, то про це можна повідомити, використовуючи предикат *нагадає* та атрибутивні анафори *такий же, подібний*, наприклад: *Ничипір вдвлявся в обличчя жінки, силкуючись побачити молоду Дарину, ту, що сміялась найголосніше і співала найдзвінкше, ту Дарину, за якою впадали не тільки сосонські парубки...* (художній стиль).

У "контексті мови" мовець ототожнює ознаки, про які йде мова в даному висловленні, з тими, про які повідомлялося раніше. Засобами вираження є займенники *той, цей, такий*, як-от: *З широкого шляху Дмитро звернув на гони, і зразу ж поля стали не тими полями, якими здавались на віддалі* (художній стиль).

Таким чином, порівняльний аналіз засобів вираження відношення ідентифікації у висловленнях англійської та української мов дозволяє твердити, що порядок слів, контрастний наголос, вказівний займенник є диференційними ознаками для українського мовлення, а означений артикль – для англійського. Контекст же та "обмежувальне" підрядне складнопідрядного речення є визначальним засобом вираження відношення ідентифікації як для англійських висловлень, так і для українських. Однак, у майбутніх наукових працях варто проаналізувати і особливості функціонування висловлень з відношенням ідентифікації, формальну та семантичну організацію їх.

Джерела та література

1. Арутюнова Н. Д. Референция имени и структура предложения // Вопросы языкознания – 1976. – №2. – С.24–35.
2. Арутюнова Н. Д. Тождество и подобие (Заметки о взаимодействии концептов) // Сравнение и идентификация / под. Ред. Н.Д.Арутюновой. – М., 1990. – С.7-32.
3. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – Т.40. – № 4. – 1981. – С. 356-367.
4. Вайс Д. Высказывание тождества в русском языке: опыт их отграничения от высказываний других типов // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 15. – М.: Прогресс, 1985. – С. 434-463.
5. Головачева А. В. Идентификация и индивидуализация в анафорических структурах // Категория определенности – неопределенности в славянских и балканских языках. – М.: Наука, 1979. – С. 175-203.
6. Качалова К. Н., Израилевич Е.Е. Практическая грамматика английского языка с упражнениями и ключами. – Елиста: Джангар, 2004. – 718 с.
7. Падучева Е. В. Высказывания и его соотносительность с действительностью. – М.: Наука, 1985. – 271 с.
8. Ревзин И. И. О роли коммуникативного аспекта языка в современной лингвистике. – Вопросы философии. – 1972. – № 1.
9. Стросон П. Ф. Идентифицирующая референция и истинное значение // Новое в зарубежной лингвистике. Вып.13. – М.: Прогресс, 1982. – С. 109-133.
10. Шевякова В.Е. Является ли артикль безусловным показателем данного и нового? // Лингвистика и методика преподавания иностранных языков. – М.: Наука, 1976. – С. 215-222.
11. Kunno S. Three perspectives in the functional approach to syntax. – Sound, Sign and meaning. Ed. L. Matejka. Ann Arbor, 1976.
12. Swedek A. The role of sentence stress in the interpretation of coreferentiality in English and Polish. Papers and studies in contrastive linguistics. – V.4. – Poznan, 1976.
13. Vendler Z. Linguistics in philosophy. – Гл.2. – Singular terms. – Ithaca. – N.Y., 1967. – С.64.
14. Harweg R. Die texnologische Rolle der Betonung. Beiträge zur Textlinguistik. – München, 1971.

Макарова Л. П.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕЯКИХ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ ПРИКМЕТНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВ

Прикметник, як в українській так і в новогрецькій мові, є однією з найуживаніших частин мови в процесі комунікації, а особливо у художньому, публіцистичному стилі мовлення. За час свого майже тристичолітнього існування і розвитку грецька мова збагатилась словами, які позначають поняття узагальнених ознак і властивостей предметів і явищ без будь-яких процесуально-часових характеристик, тобто прикметниками. За їх допомогою виражаються різноманітні значення і відтінки кольорів, якостей, смаку, просторових і часових ознак приналежності, зовнішні прикмети і внутрішні ознаки людей і тварин і т. п. У вищезазначених мовах ці значення прикметників виражаються у словозмінювальних категоріях роду, числа та відмінку, у здатності узгоджуватись з іменниками, які вони пояснюють. Категорія ступенів порівняння прикметників у новогрецькій мові у порівнянні з українською має свої особливості і викликає деякі труднощі при перекладі або практичному користуванні мовою і потребує додаткового вивчення та аналізу.